

Verslag docentenbespreking havo-examen Nederlands 2018

Het volgende verslag is de neerslag van een voorbespreking en de landelijke examenbesprekingen in Utrecht en Assen op 23 mei 2018, waarbij meer dan zestig docenten Nederlands uit het hele land aanwezig waren. Het eindverslag is een synthese van de verschillende verslagen van de voorbespreking en de bijeenkomsten in Assen en Utrecht. **Het verslag kan daarom soms iets afwijken van het besprokene tijdens de bijeenkomst van woensdag.**

Een belangrijke opmerking vooraf: dit document vervangt het correctievoorschrift van het CvTE niet. Het biedt alleen houvast bij de correctie van open vragen. Het officiële antwoordmodel van het CvTE dient te allen tijde te worden gevolgd. Eventuele kritiekpunten ten aanzien van het eindexamen kunnen aan het CvTE worden gemeld.

Aanvulling cv 1: <https://static.examenblad.nl/9336118/d/errata/HA-1001-a-18-1-c-A.pdf>

Aanvulling cv 2: <https://www2.cito.nl/vo/ex2018/HA-1001-a-18-1-c-A2.pdf>

Algemene opmerkingen

- Vakspecifieke regels gaan boven de algemene regels uit het cv.
- Wat te doen met overschrijffouten? Dit zijn spelfouten.
- Als een leerling in een volledige zin antwoordt, terwijl dat niet gevraagd is, moeten de spellingsregels gerespecteerd worden (hoofdletter aan het begin).
- Telegramstijl versus onvolledige zin
Als het antwoord grammaticaal goed aansluit op de vraagstelling, dan is het geen telegramstijl zijn. Zie ook septembermededeling. Bij twijfel: overleg met de tweede corrector.
- Goed element op de goede plaats verdient een punt, ook als de redenering daardoor niet klopt. Uitzondering geldt als er expliciet in het cv wordt aangegeven dat er een bepaald verband moet zijn (is niet zo in dit examen).
- Citaten wanneer er niet om wordt gevraagd: als de leerling antwoordt in citaten (aanhalingstekens, eerste en laatste twee woorden of volledig overgeschreven), check dan de Vakspecifieke informatie (laatste pagina's). Daar staat in dat dat bij argumentatieschema's is toegestaan:
"Mag citeren (door middel van slechts de eerste twee woorden en laatste twee woorden) in een argumentatieschema?"
 - *Citeren mag, tenzij de vraag anders aangeeft."*

Vakspecifieke informatie (septembermededeling):

https://www.examenblad.nl/vakspecifiek/vakspecifieke-info-nederlands-havo-6/2018/havo/f=/info_Nederlands_havo_ce_2018_def.pdf

LET OP:

- De gegeven antwoorden in dit verslag zijn VOORBEELDEN die besproken zijn, evenals de soms genoemde puntentelling. Een uitputtende lijst is hier niet het doel en is onmogelijk. **Weeg dus zelf af of een antwoord te beschouwen is als een goed alternatief/synoniem.**
- Antwoorden die echt afwijken van het cv en die je op basis van artikel 3.3 zou kunnen goedkeuren, hebben we niet in het verslag opgenomen. Gebruik 3.3 op een gepaste manier in overleg met de tweede corrector.

Bespreking van de open vragen

Vraag 1

Als de zinnen als twee losse zinnen zijn geciteerd, antwoord *goed* rekenen.

Vraag 3

Geeft alinea 8 niet al een keerzijde? *Nee*, daarnaast is de keerzijde ook uitstekend gemarkeerd door 'echter' in regel 177 van alinea 9.

Vraag 5

- Antwoorden hoeven niet in volledige zinnen. 'Financieel voordeel' en 'duurzaamheid'/'duurzaam'/'winst voor het milieu' zijn *goed* te rekenen.
- Als een leerling twee elementen in één 'vakje' plaatst, dan kun je maar *één* antwoord meerekenen.

Punt 1:

- 'kunnen' is niet noodzakelijk
- Goederen gaan *langer* mee. *Nee*, dekt de lading niet. Goederen worden intensiever gebruikt (denk aan de deelauto), waardoor die misschien juist zelfs niet langer mee gaan.
- *beter* omgaan met goederen: *nee*, 'beter' betekent echt iets anders dan efficiënter.

Punt 2:

- Een deeleconomie draagt bij aan een/de participatiemaatschappij: *goed*, dus zonder 'ideaal'.

Punt 3:

- Goedkope manier om aan spullen te komen. *Goed*
- Het is een vorm van extra inkomen. *Niet goed* (*financieel voordeel = bespaart geld, niet: levert op*)

Punt 4:

- milieuvriendelijke voordelen: *goed*
- beter voor het milieu: *goed*

Punt 5:

- Bij 'contact met andere mensen' is het *niet nodig* te vermelden dat dat 'leuk' is. Er wordt immers al gevraagd naar positieve kanten, dus het moge duidelijk zijn dat dat contact als positief ervaren wordt.
- Synoniem 'omgang' voor 'contact' is ok.
- 'andere' is niet noodzakelijk
- Meer openstaan voor ... *Niet goed*
- *Betere sociale omgang: Niet goed*, met name vanwege de formulering

Vraag 8

Er is onduidelijkheid over het begrip 'criticus'. In lijn met de tekst lijkt de definitie 'tegenstander' het meest aannemelijk. De critici zouden dan vanaf alinea 9 aan het woord zijn (zie vr. 3), maar antwoordmogelijkheid 6 komt uit alinea 5 of 8. Het in alinea 8 door de schrijver opgeworpen bezwaar kun je beschouwen als afkomstig van een 'mogelijke criticus' en is dus *goed* te rekenen. Antwoorden die gebaseerd zijn op Van de Glind en Van Tongeren zijn *niet goed* te rekenen, omdat zij voorstanders zijn en geen critici van de deeleconomie.

Streepje 1:

- Deugden zijn volledig geëconomiseerd: te algemeen, *niet goed*
- 'vriendelijkheid en gastvrijheid zijn volledig geëconomiseerd': *goed (beide moeten dan wel genoemd worden)*
- Het gaat niet om gemeenschapszin maar om geld en een goede beoordeling. *Goed*

Streepje 2:

- Deeleeconomie is een containerbegrip geworden: dus zonder 'waaronder ook initiatieven vallen die niets met delen te maken hebben'. Deze uitleg wordt al voldoende geïmpliceerd door 'containerbegrip'. Zie ook definitie Van Dale. De uitleg mag dus weggelaten worden: *goed*.
- De kern van het tweede aandachtsstreepje moet zijn dat het gaat om iets wat niets met delen te maken heeft.

Streepje 3:

- Er is minder anonimiteit. *Goed*

Streepje 4:

- zonder 'een risico op': *goed*.
- Bedrijven krijgen veel macht. *Fout*, gaat over gegevens verzamelen.

Streepje 5:

- Het systeem van reviews, zonder 'onwenselijk'? Het waardeoordeel kan weggelaten worden, aldus de docentenvergadering, het wordt immers als bezwaar genoemd. *Goed*.
- Het woord 'systeem' is wel noodzakelijk.
- Beoordelingen kunnen ook vals zijn: *goed*. Let op: 'beoordelingen/reviews zijn vals' is te stellig.
- Er ontstaat een cultuur waarin iedereen elkaar beoordeelt: duidelijk als bezwaar in de tekst geformuleerd (retorische vraag). *Goed*
- Er zijn allerlei beperkingen en oneerlijkheden aan het reviewen. *Goed*

Streepje 6:

- Als de leerling hier toevoegt 'volgens Van Tongeren': *niet goed*.
- Verlies werkgelegenheid/minder banen: *goed*
- Lagere BNP. *Fout (want van Van Tongeren)*

Vraag 9

Zie de algemene opmerkingen hierboven over citeren. Bij vraag 9 staat *niet* expliciet dat je 'geen citaten' mag gebruiken, zoals bijvoorbeeld wel bij vraag 26. **Conclusie: citeren mag bij deze vraag.**

De nummering in het schema is verwarrend. Dit wordt teruggekoppeld aan het CvTE.

1 Standpunt:

- Juul Martin is onveranderd enthousiast over de deeleeconomie. *Niet goed (uitspraak schrijver)*
- Deeleeconomie is de toekomst? *Fout*, te sterk geformuleerd
- Deeleeconomie is goed: *Fout, staat er niet, veel te algemeen*.
- Indien 'standaardmogelijkheden' ipv standaardkeuzemogelijkheden': *goed*
- Het antwoord volgens cv in combinatie met 'De toekomst is dat [cv-antwoord]': *goed*

2 subargument:

- 'in de opkomende economieën' erbij vermelden? Dit is *essentieel*. (relatie met subsubargument)
- Indien 'opkomende economie' (enkelvoud): geen probleem

3 subsubargument:

- Spelling: 'tweeëneenhalf miljard' *niet fout* rekenen, staat zo in de tekst.
- Aantal 2,5 miljard is noodzakelijk. Het gaat om de macht van het getal.
- Niet alle mensen/Aziaten kunnen een auto bezitten: *niet goed*. De vele Aziaten zijn een essentieel onderdeel van de redenering.

4 argument 2:

'toenemende' is niet noodzakelijk

5 subargument:

- 'met andere mensen' i.p.v. 'met onze burens'? *Goed*
- 'we gaan meer voor elkaar open staan'. *Fout*, dit gebeurt dat pas wanneer meer verbinding hebben met burens/anderen: wens. In de tekst geplaatst als uitsmijter.

Vraag 12: zie aanvulling 2 correctievoorschrift!

Let op: bij de aanvulling mag je alleen 0 of 2p geven, dus alleen de combinatie 'juist oordeel' en 'juiste onderbouwing' levert bij de tweede antwoordoptie op de aanvulling punten op. 'verzaakt haar zorgplicht' is wel een correct alternatief bij 'hypocriet/asociaal', ook al staat dat niet op de aanvulling.

- Het oordeel zou in alinea 3 staan aldus de vraag, maar eigenlijk blijkt het oordeel pas duidelijk uit de combinatie van 3 en 4. De vraag is niet daarmee niet geheel helder gesteld.
- Er moet expliciet een oordeel in het antwoord staan. Indien het oordeel impliciet uit streepje 2 blijkt, beoordeel dan zelf of dit voldoende uitgedrukt wordt.

Bolletje 1, voorbeelden van goede varianten:

- De overheid is dubbelzinnig / niet consequent / nalatig / Het oordeel over de overheid is negatief. / Het is belachelijk dat de overheid... / De overheid spreekt zichzelf tegen. *Er zijn talloze varianten. Zelf oordelen.*

Bolletje 1, niet goed:

- De tekst zegt dat de overheid misbruik maakt van jonge mensen en ervoor zorgt dat deze zich al op jonge leeftijd in de schulden steken. *Fout*, het is geen misbruik.
- De overheid doet er niet genoeg aan om de mensen ervan te weerhouden dat ze zichzelf in de schulden steken. *Fout*: het is blijkens tekst stimuleren van lenen waarschuwt te weinig: *Fout*

Bolletje 2:

- De overheid waarschuwt wel dat geld lenen geld kost, maar zorgt er wel voor dat men moet lenen om een fatsoenlijke studie te kunnen volgen. *Goed*
- Het oordeel is dat de overheid waarschuwt voor lenen, maar lenen op jonge leeftijd aanraadt. Dit blijkt uit dat het zinnetje 'Geld lenen kost geld.' wordt vervangen door 'Geld lenen, je kunt er vroeg genoeg mee beginnen.'" *Goed, 1p alleen voor bolletje 2*
- "Het oordeel is dat schulden een moderne vorm van slavernij zijn. Dat blijkt uit alinea 4. Als je net achttien jaar bent, kun je nog niet heel ver vooruitkijken, maar een ding is zeker: de komende dertig jaar zal je leven in het teken staan van het afbetalen van je schulden." *Fout*

Antwoord volgens aanvulling

- Het oordeel is dat de overheid te luchtig over lenen denkt. Dit blijkt uit het sarcasme in alinea 4. *Goed*, zie aanvulling 2 correctiemodel

Vraag 13: zie aanvulling 2 correctievoorschrift!

- Roken heeft effect op de gezondheid, lenen niet. *Fout*, 'nadelig' effect mist.
- Roken is lichamelijk slecht, schulden psychisch. *Goed*
- Dit is een verkeerde vergelijking, omdat geld lenen op een andere manier gevaarlijk is dan roken. *Goed*

Vraag 14: zie aanvulling correctievoorschrift!

- Beide kunnen je problemen opleveren / je leven in moeilijkheden brengen / kunnen beide gevaarlijk zijn. *Goed*
- De stress van afbetalen is net zo ongezond als roken. *Fout*, *niet in overeenstemming met de tekst*
- Dat zowel bij roken als bij lenen de overheid waarschuwingen verplicht. *Fout*, *geen inhoudelijke vergelijking*
- In beide gevallen wordt gewaarschuwd voor de gevolgen. *Fout*, *niet specifiek genoeg*.

Vraag 15

- In beide gevallen hebben ze macht over je / ben je afhankelijk. *Goed*
- In beide gevallen word je gedwongen om iets aan een ander te geven / word je gedwongen om te werken / kiest men er niet voor / heb je geen bezit. *Fout*

Vraag 16

- Wat te doen met antwoorden die het woord principe niet noemen, maar de uitleg van zijn principe geven? Bijvoorbeeld: 'Dit is niet het punt waar het over gaat. Het gaat namelijk over dat er schulden zijn, nog voordat je leven echt begonnen is.' *Goed*
- Het gaat hem niet om de voorwaarden / De schrijver is niet geïnteresseerd in details. *Goed*
- Het gaat de schrijver om het grote plaatje. *Fout*, *te vaag*
- 'Idee' als synoniem voor 'principe': *goed*
- De auteur onderbouwt in de zin daarna wel zijn mening / Het raakt niet het oorspronkelijke standpunt van de schrijver: *fout*, *er moet een inhoudelijk element genoemd worden*

Vraag 17

Oorzaak en reden staan op het cv tussen haakjes en laten we dus buiten beschouwing laten. Een inhoudelijk goed antwoord dat foutief als oorzaak of reden is benoemd, mag je dus goed rekenen.

Bolletje 1:

- Jongeren mogen al vroeg geld lenen, terwijl de hersenen nog onderontwikkeld zijn en jongeren nog niet nadenken over de toekomst /jongeren geen goede langetermijnplanning hebben. *Goed*.
- Alleen 'terwijl de hersenen nog onderontwikkeld zijn' is onvoldoende, omdat het gevolg ontbreekt.
- Hun langetermijnplanning strekt zo ver als die van een eendagsvlieg. *Goed*.
- Jongeren denken er op dat moment niet over na waar ze mee bezig zijn. *Fout*, *lange termijn ontbreekt*.

Bolletje 2:

- Je moet wel als je een dak boven je hoofd wil hebben. *Fout*, *gaat niet over studielening*.
- Als je niet verder studeert, maak je geen kans op de arbeidsmarkt. *Goed*

Vraag 18

- Uit het antwoord moet duidelijk blijken dat het leenstelsel niet sociaal is. Kan ook met een synoniem als 'oneerlijk'.
- Een voldoende alternatief is een formulering als "ze noemen het sociaal, maar / terwijl... [en dan een onderbouwing].
- Als de leerling een retorische vraag stelt ('Is dat sociaal?') zelf oordelen in overleg met de tweede corrector.

Bolletje 1 en 2:

- 'voor mensen net weinig geld' mag weggelaten worden.
- ... omdat er ongelijke kansen kunnen ontstaan: *goed*
- ... want het zorgt voor een kloof tussen arm en rijk: *goed*

Bolletje 3 en 4:

- Het onderdeel 'bij de overheid' mag weggelaten worden.
- Omdat burgers hun hele werkzame leven vastgeketend zijn aan de overheid. *Goed*, r.124-125

Bolletje 5 en 6:

- Er is discussie over de vraag of 'om te kunnen studeren' weggelaten mag worden. Conform het antwoord bij bolletje 4 ('om burgers schulden bij de overheid op te dringen'), waar ook geen verwijzing naar 'studeren' staat én omdat de vraag gaat over het leenstelsel voor *studenten*, is dit goed te keuren.
- Het leenstelsel wordt volgens Wijnberg ten onrechte sociaal genoemd, want met het leenstelsel legt de overheid studenten allerlei negatieve consequenties op. *Fout*, te vaag

Vraag 21

- Is 'is de verwachting dat' noodzakelijk? *Nee*, op voorwaarde dat uit het antwoord een toekomstbeeld naar voren komt, bijvoorbeeld door 'zullen'.
- Moeten bij het gebruik van het voorbeeld 'Australië' ook 'de VS' genoemd worden? *Ja*, in het tekstfragment wordt gesproken over 'ervaringen'.
- Hij onderbouwt die stelling met voorbeelden uit het buitenland. *Niet goed*, te weinig inhoudelijk.
- Uit onderzoek naar vergelijkbare maatregelen in het buitenland bleek dat daar weinig studenten afzagen van studeren. (zonder terugkoppeling naar Nederlandse situatie) *Goed*
- Het succes van dit stelsel in het buitenland geeft de verwachting dat het in Nederland ook gaat werken. (CV-antwoord omgekeerd) *Goed*

Vraag 22: zie aanpassing 1 correctievoorschrift!

- Zijn 2 en 3 omwisselbaar? *Nee*, 3 is een toelichting op 2.
- Juiste antwoord op de juiste plaats is noodzakelijk voor een punt.

Vraag 23

Waar staat in tekst 2 dat de overheid verantwoordelijk is/moet zijn voor (goed) onderwijs? De leerlingen moeten hier helicopterview hebben, een extra denkstap maken. Lastige vraag.

- 'goed' mag ook weggelaten worden in de eerste antwoordoptie.
- De overheid moet investeren in studenten. *Fout*, komt alleen in tekstfragment 1 voor.
- De verantwoordelijkheid die wordt toegeschreven aan de overheid is de verantwoordelijkheid voor/investeren in (de kwaliteit van) het (hoger) onderwijs. *Goed* ('hoger' mag, *ihkv het leenstelsel*)

- De overheid moet de kwaliteit van het onderwijs verbeteren. *Goed*
- Dat de overheid het geld dat vrijkomt door het leenstelsel moet investeren in het onderwijs. *Fout, het gaat er niet om dat de overheid het vrijgekomen geld investeert, maar ze in het algemeen verantwoordelijk is voor (de kwaliteit van) het onderwijs.*
- Zorgen voor toegankelijkheid van onderwijs. *Fout, gaat niet over toegankelijkheid*
- Financiering van het onderwijs verzorgen. *Fout, is iets anders*

Vraag 24

- De vergelijking 'dan iemand die niet gestudeerd heeft' hoeft niet genoemd te worden.
- Studenten die later te weinig verdienen, hoeven de schuld niet af te lossen. *Fout, komt wél voor in tekst 2, zie r.81-82.*
- 'veel' ipv '(veel) meer': geen probleem.

Vraag 25

Er is discussie over de vraag of je deze argumentatie ook niet anders zou kunnen ontleden. Zie het forum. De argumenten 3 en 4 passen op zich goed onder 'Daarnaast wordt het sociale aspect bekrachtigd door het feit dat er bij de Staat geleend wordt' (want 'schappelijk', want 'snelle oplossing'). Voor andere zienswijzen: mail naar het CvTE.

Als een leerling de zinnen uit het cv aanvult tot de volledig zin uit de tekst, dan is dat geen probleem.

- Punt 1: Wanneer een studie... kwijtgescholden: *Fout, is toelichting/subargument bij de zin ervoor*
- Punt 2: In de tekst staat 'Staat' geschreven met hoofdletter, in het correctiemodel staat een kleine letter. *Beide goed* rekenen.
- Punt 3: moet zowel afbetalingstermijn als rentepercentage genoemd worden? *Ja. 'Neem de juiste gegevens uit tekst 3 over...'*
- Antwoord 3 en 4 mag je als nevenschikte subargumenten omdraaien.
- Indien argument 1 en 2 zijn omgewisseld: alleen punten voor 1 en 2, en niet voor 3 en 4.
- Punt 4: bij problemen komt de lener niet meteen in financiële problemen. *Fout*

Vraag 26 – bolletje 2

- 'de kwaliteit van' kan weggelaten worden
- Het niveau van het onderwijs wordt door het vrijgekomen geld een stuk hoger. *Fout, dit maakt niet duidelijk dat het geld in onderwijs geïnvesteerd wordt.*
- Er komt meer geld vrij voor onderwijs / om het onderwijs te verbeteren. *Goed*

Vraag 28

Dit is een gesloten vraag. CV volgen.

Vraag 29

- Is 'Door de grotere financiële verantwoordelijkheid' noodzakelijk? Nee, mag weggelaten worden (is herhalen van de vraag).
- Studie snel afronden. *Goed*

Vraag 30

- 'het 'medium' is niet noodzakelijk.
- 'alles' is niet noodzakelijk.
- Door kennis te maken met voedsel, kun je alles leren wat je later nodig zal hebben in het leven. *Goed*
- Hij vindt dat je door het 'medium' voedsel alles kunt leren over het leven. *Goed*

Vraag 33

- Hoe omgaan met een verwijzing naar de auteur met 'hij'? *Geen probleem*
- Wat als het antwoord alleen 'hij'/'zij' bevat en geen verwijzing naar de auteur. *Geen probleem*
- Wat als het antwoord geen verwijzing naar de auteur bevat, maar een algemene verwijzing als 'gezondheidsfreaks': te algemeen.
- Ze doen dat omdat ze bijvoorbeeld niet haar groenten zelf snijdt, ze er dus niet bewust mee bezig is. *Goed*, sluit aan bij de tweede antwoordoptie (bewust).
- Ze kunnen er niet tegen wanneer iemand slecht eet. *Goed*
- De mensen die dit doen, zullen het niet eens zijn met haar manier van voeding. *Goed*

Vraag 34

- Zou 'zogenaamd' (r.49) niet moeten worden toegevoegd? *De vergadering vindt het zeer acceptabel: uit 'zogenaamd' spreekt afkeer.*
- Zou 'verwarren' (r.52) niet moeten worden toegevoegd? *Nee*, uit dat woord spreekt geen afkeer
- 'echt' zonder regelnummer: *goed*

Vraag 35

- Wat te doen als 'de tekst' niet in het antwoord staat? *Geen probleem*
- Er is discussie over de vraag of je antwoorden goed mag keuren die alleen aangeven waar de tekst wél over gaat, zonder aan te geven dat de tekst niet over vraatzucht gaat. Als je de vraag zou herhalen zou het volgende een goed antwoord opleveren: 'De titel past eigenlijk niet goed bij de tekst, want die gaat over over bewuste keuzes maken in voedsel.'
- De tekst gaat over over bewuste keuzes maken in voedsel. *1p, op basis van het bovenstaande.*
- De tekst gaat niet over vraatzucht/gulzigheid. *Goed, zie 'Opmerking' bij deze vraag in cv.*
- Mensen gaan steeds bewuster met voedsel om en laten vaker voedsel staan. *Fout, antwoord richt zich niet op de tekst, maar op de mensen.*
- De tekst gaat niet over vraatzucht, maar over obsessies met speciale diëten. *Goed*